

1601(file:///C:/Users/golishev/Downloads/erta-niko-va-uning-o-ibatida-yuzaga-kelayotgan-tuammolar.pdf)

2. Назарматов О.С. Соғлиқни сақлаш соҳасини бошқариш механизмини такомиллаштириш: и.ф.б.ф.д. ... автореферати. – Т.: ФарПИ., 2020. – 56 б.

3. Раҳимова С.М. Тиббий хизматлар бозори ривожланишининг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш: и.ф.б.ф.д. ... автореферати. – Урганч.: УрДУ., 2022. – 58 б.

4. Цхай Л.А. Ўзбекистон аҳолисининг кутилаётган умр кўриши давомийлиги истиқболлари ва ҳамда ўлим даражасининг демографик ва ижтимоий-иқтисодий жиҳатлари: и.ф.б.ф.д. ... автореферати. – Т.: ТДИУ., 2019. – 50 б.

ИЖТИМОЙ ҲИМОЯНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДАВЛАТ ТИББИЙ СУҒУРТАСИДАН ФОЙДАЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Кенжаев Сохиб

Ўзбекистон Республикаси Ҳисоб палатаси ходими

Давлат тиббий суғуртаси дастлаб вужудга келган давлатларнинг аксарият тажрибаларида ижтимоий ҳимоя функциясини бажариши жиҳатидан эътибор қаратилди. Уни жорий этишда меҳнатда майиб бўлиш, кам даромадли аҳолини моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш каби мақсадларни ўзида акс эттирган тарзда вужудга келди. Натижада, кўплаб мамлакатлар ижтимоий ҳимоя дастурларини таркибида тиббий хизматларни таъминлашда давлат тиббий суғурта тизимидан фойдалана бошлади. Бу эса, ижтимоий сиёсатни ишлаб чиқишда тиббий хизматларни давлат бюджети ҳисобидан молиялаштиришнинг замонавий шакллари жорий этишни тақозо этди.

Ўтган асрда саноатнинг ривожланиши ва қўл меҳнатининг сақланиб қолиниши билан инсонларнинг соғлиғига таъсир этувчи омиллар ҳам мавжуд бўлди. Натижада, фуқароларни тиббий хизматларга бўлган эҳтиёжларини кафолатлаш зарурати шакллана бошлади. Шу боисдан, давлат ижтимоий суғурта механизмларини жорий этишда иш берувчиларга нисбатан ҳам айрим мажбуриятларни ишлаб чиқишига тўғри келди. Ҳозирги кунда айрим давлатларда бюджет маблағлари билан бирга хусусий маблағлардан ҳам давлат тиббий суғурта бадалларини молиялаштиришда фойдаланиш амалиётлари мавжуд.

Г.Каррин ўзининг тадқиқотида давлат тиббий суғуртасининг аҳамияти тўғрисида қайд этиб ўтади. Унинг хулосаларида саноати ривожланган мамлакатларда давлат тиббий суғурта ижтимоий ҳимоянинг асосий компоненти сифатида жорий этилганлигини таъкидлаб ўтади. Жумладан, 1998 йил ҳолатига ривожланаётган давлатларнинг бирортаси ушбу тизимдан фойдаланмаган, ўртачадан кам даромадли мамлакатлардан эса фақатгина Коста-Рикада татбиқ этилганлигини кўрсатиб ўтади [1].

Давлат ижтимоий сиёсатни амалга оширишда суғурта механизмларини жорий этиш имконияти мавжуд бўлиши давлатнинг тартибга солувчи ролини мустаҳкамлашга бўлган зарурат сақланиб қолади. Шу нуқтаи назардан, давлат

тиббий суғуртаси ижтимоий вазифаларни бажаришида давлатнинг молиявий ва ижтимоий сиёсатининг оптимал интеграциясини ишлаб чиқиш долзарб вазифалардан бири бўлиб ақс этади, деб ўйлаймиз. Бунда аҳолининг кам даромадли қатламини ижтимоий жиҳатдан қўллаб-қувватлашда тиббий хизматларнинг ролини ошириш ва кафолатлаш муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Жаҳон банки эксперти С. Табор тадқиқотларида тиббий хизматнинг ижтимоий аҳамияти тўғрисида хулосалар шакллантирилган [2]. XIX асрларда Европанинг кам ва ўрта даромадли мамлакатларида соғлиқни сақлаш тизимини молиялаштиришда чўнтак харажатлари асосий аҳамиятга эга бўлган. Жумладан, тиббий хизматларни молиялаштириш харажатларида уй хўжаликларининг тўғридан-тўғри тўловлари улуши 80 фоизгачани ташкил этган. XX аср бошларида кўплаб жамиятларда аҳолининг тиббий рискларни инобатга олган ҳолда, молиявий қўллаб-қувватлаш меҳназимлари ривожлана бошлади. Бу айниқса тиббий хизматларга бўлган эҳтиёжнинг фавқулодда вужудга келишини самарали бошқариш учун муҳим аҳамиятга эга бўла бошлади, деб таъкидлаб ўтилган.

Ўзбекистонлик кўплаб олим ва тадқиқотчилардан ҳам илмий изланишлар олиб боради. М. Умурзақова томонидан давлат тиббий суғурта тўғрисидаги кўплаб тадқиқотларни кўриш мумкин. Хусусан, у ўзининг илмий мақоласида “тиббий секторида давлат иштирокининг даражаси юқори бўлган мамлакатлар тиббий ёрдам сезиларли равишда яхшиланишига ҳамда ҳаёт давомийлигини ошишига эришадилар. Шулар бир вақтда аҳолининг даромад даражаси, демографик ҳолат ва умуман олганда тиббий суғурта тизими орқали молиялаштирилиши инобатга олиниб хусусий сектор ҳам ривожланиб бориши лозим” [3], деб қайд этиб ўтади.

Проф. Ш. Ғаниев ва бошқалар томонидан амалга оширилган тадқиқотларда ижтимоий ҳимояни таъминлашда ижтимоий суғурта категориясининг ўзига хос жиҳатлари таъкидлаб ўтилади [4]. Жумладан, у ўзининг илмий хулосасида ижтимоий суғуртанинг таркибий қисми сифатида “тиббий суғурта шартномасининг давлат кўриниши аҳолини давлат томонидан ижтимоий ҳимоя қилишнинг шакли ҳисобланади” дея қайд этиб ўтади. Шунингдек, ушбу омилга бўлган заруратни UNICEF нинг «жами ишсизларнинг фақат 22 фоизи ишсизлик нафақасини, ногиронликнинг оғир шаклида бўлган шахсларнинг фақат 28 фоизи ногиронлик нафақасини олади, барча болаларнинг учдан бир қисми ижтимоий ҳимоя тизими билан қамраб олинган ва бола туғилиши билан боғлиқ пул тўловлари (суюнчи пули) оналарнинг фақат 41 фоизига насиб қилади» деган далиллар билан асослашга ҳаракат қилади.

Бизнингча, давлат тиббий суғурта механизми орқали аҳолининг нафақат ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган қатлами, балки тиббий хизматнинг бирламчи шаклини барчага етказиб берилишида етакчи тажрибаларни ўзида ақс эттиради. Давлат бирламчи ва стационар тиббий хизматларни тақдим этишда давлат бюджети маблағларидан фойдаланиш орқали харажатлар сметаси усулида молиялаштиришни амалга оширади. Суғурта механизмининг жорий этилиши билан эса ҳар бир фуқарога манзилли тарзда етиб бориш имконияти вужудга келади.

Давлат тиббий суғурта ижтимоий ҳимоя вазифасини бажарпшида ҳам уни молиялаштириш, ҳам тиббий хизматларни қамраб олиш нуқтаи назаридан давлат суғурта механизмини ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бунда хусусий тиббиёт муассасаларини жалб этиш билан боғлиқ жараёнларни тартибга солиш ва улар билан давлат тиббиёт муассасалари ўртасида соғлом рақобатни шаклланишига эришишни назарда тутиш муҳим ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, давлат тиббий суғуртани янада ривожлантиришда қуйидаги жиҳат (тамойил)ларга эътибор қаратиш лозим бўлади:

- институционал омиллар;
- молиялаштириш элементлари;
- аҳоли қамраб олиш мезонлари;
- тиббий хизматлар таснифи омиллари.

Бизнингча, давлат тиббий суғуртасини жорий этишда унинг ташкилий элементларини ўзаро мувофиқлаштирилган ҳолда моделни ишлаб чиқилиши ижобий аҳамиятга эга бўлади. Шу нуқтаи назардан, давлат тиббий суғуртани ривожлантиришга ёндашувларни ишлаб чиқиш ва унинг назарий асосларини тадқиқ этиш мақсадга мувофиқ, деб ўйлаймиз.

Фикримизча, банд аҳолининг ёки маълум даромадларга эга бўлганларнинг тиббий суғуртани ривожлантириш учун йўналтирилиши муҳим аҳамиятга эга бўлмоқда. Бу биринчидан, тиббий хизматларни олишда молиявий тўсиқларни енгиб ўтишга имкон берса, бошқа томондан бюджетга нисбатан молиявий юкни камайтиришга шарт-шароит яратиб беради.

Ўз навбатида, тиббий хизматлар билан қамраб олишда қуйидаги тарзда аҳоли гуруҳларини таснифларга ажратиш муҳим ҳисобланади.

Биринчидан, давлат бюджети ҳисобидан профилактик тиббий хизматлар учун маблағларни йўналтириш. Бунда аҳолининг барча қатламини қамраб олиш учун давлат тиббий суғурта моделидан фойдаланиш.

Иккинчидан, ўртачадан юқори даромадга эга бўлган аҳоли қатлами учун махсус тиббий суғурта тизимини хусусий сектор билан биргаликда жорий этиш. Бунда суғурта бадалларини тўлашни даромад эгалари ҳисобидан амалга оширишни белгилаш.

Учинчидан, ўртачадан кам даромадга ёки даромадга эга бўлмаганлар учун давлатнинг манзиллий йўналтирилган давлат тиббий суғурта моделидан фойдаланиш. Мазкур моделни амалиётга жорий этишда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш мақсадларини тўла рўёбга чиқаришни назарда тутиш лозим бўлади.

Давлат (давлат) тиббий суғуртани ривожлантириш орқали ижтимоий ҳимояни шакллантиришга қаратилган тадқиқотларимиз давомида қуйидаги илмий-назарий хулосаларни шакллантиришга муваффақ бўлдик:

Давлат тиббий суғуртаси тиббий хизматларни қамров даражасини ошириш билан бирга ижтимоий ҳимояни таъминлаш билан боғлиқ омилларни ўзида акс эттириб беради. Бунда, давлат бюджетининг маблағларидан самарали

фойдаланишни ўзида акс эттирадиган аҳолига йўналтирилган моделдан фойдаланиш долзарблик касб этади.

Давлат тиббий суғуртасини ривожлантиришда институционал, молиялаштириш элементлари, аҳоли қамраб олиш мезонлари ва тиббий хизматлар таснифи омиллари каби тамойилларни инобатга олиш зарур экан. Бунда, тиббий суғуртани ишлаш механизмида суғурта бадаллари ва тўловлари ўртасидаги фарқни қоплаш учун суғурта компаниясининг инвестициявий фаолиятига эътибор қаратиш. Аҳолининг тиббий хизматлардан фойдаланиш тезлиги кўрсаткичини баҳолаш ва унда мавжуд тузатиш коэффициентларидан фойдаланиш лозим. Шунингдек, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламини қамраб олишга қаратилган мезонларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Умумий хулоса қилиб айтганда, давлат тиббий суғуртасини жорий этилиши биринчидан, давлат бюджети маблағларидан мақсадли ва манзилли фойдаланиш имконияти оширади экан. Иккинчидан, аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож бўлган қатламини тиббий-молиявий рискларини бартараф этишга ёрдам беради. Учинчидан, давлат тиббий суғурта жамғармаси маблағларини инвестициявий фаолиятга йўналтиришга шарт-шароит яратиш беради. Натижада, ижтимоий-иқтисодий барқарорлик ва инсон қадрини янада оширишга бўлган имкониялар кенгайиб боради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Carrin, G. (2002). *Social health insurance in developing countries: A continuing challenge. International Social Security Review*, 55(2), 57–69. doi:10.1111/1468-246x.00124

2. Tabor, S. R. (2005). *Community-based health insurance and social protection policy. World Bank, Washington: Social Protection Discussion Paper Series.*

3. Умурзақова М.Н. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимида тиббий суғуртани ривожлантириш борасидаги илғор хорижий тажрибалар//Иқтисод ва молия (Экономика и финансы), 2018. - №4. – Б. 48-56.

4. Ғаниев Ш.В., Хайдаров А. Ижтимоий суғуртани ривожлантириш—аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишнинг муҳим омили //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 2. – №. 15. – С. 297-306.

YASHIL IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA BANKLARNING AHAMIYATI

Karimov Shamsiddin

*Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar
huquqlarini himoya qilish qo'mitasi*

Bugungi kunda iqlim o'zgarishini inkor etib bo'lmaydi. Aholining doimiy o'sib borishi natijasida bugungi kunda insoniyatning tabiatga nisbatan ayovsiz munosabatda bo'lishi tobora ortib bormoqda. Iqlim o'zgarishi global moliyaviy tizim uchun jiddiy